

Wetenschap als machtsuitoefening bij aardbevingen en kernafval Herman Damveld

Bij zowel het bepalen van de gevolgen van aardbevingen door de gaswinning, als de plannen voor de opslag van kernafval in zoutkoepels in Noord-Nederland, zijn veel gegevens van belang. Het gaat niet alleen om feiten, maar ook om bijvoorbeeld rekenmodellen om de veiligheid op de zeer lange termijn te berekenen. Hierin speelt wetenschappelijke kennis een grote rol. Maar wat is wetenschap en hebben professoren de waarheid in pacht? Hierover heeft de Duitse overheidsinstelling die over kernafval gaat, het Bundesamt für die Sicherheit der nuklearen Entsorgung (BASE), op 9 juli 2024 een rapport uitgebracht. Nederland kan hier een voorbeeld aan nemen. Immers, bij zowel de gaswinning als de opslag van kernafval zien we een betreurenswaardig misbruik van wetenschap.

Veeleisende wetenschap

In de inleiding van het rapport legt BASE uit wat wetenschap is. “Wetenschap is een veeleisend systeem: het gaat om het zoeken naar kennis, een zo objectief mogelijke beschrijving van de werkelijkheid, zo betrouwbaar mogelijke voorspellingen en de mogelijkheid om aannames en theorieën steeds opnieuw in twijfel te trekken. In de wetenschap moeten alle bronnen en methoden die van belang zijn voor de vraagstelling en voor de besluitvorming, op een begrijpelijke manier worden vastgelegd en gedocumenteerd. Wetenschappers genieten een bijzonder hoog vertrouwen in het maatschappelijk debat en moeten daarom aan hoge eisen voldoen.

Als onderzoeksinstelling van de regering moet BASE haar wetenschappelijke werk en expertise ter beschikking stellen van de samenleving. (...) Het doel is de politieke beslissingen van de samenleving, de wetgevende en de uitvoerende macht te ondersteunen. Dit op basis van de huidige stand van wetenschap en technologie. Dat vraagt om bindende richtlijnen voor alle betrokken partijen waarop een beroep kan worden gedaan.

De Duitse Stichting voor Onderzoek (Deutsche Forschungsgemeinschaft, DFG) heeft 19 algemene richtlijnen bepaald voor een goede wetenschappelijke praktijk. Deze richtlijnen (...) zijn opgesteld in verband met de hoge verwachtingen die de samenleving heeft van de betrouwbaarheid van wetenschappelijk onderzoek. (...) Vanaf het begin heeft BASE ervoor gezorgd dat deze 19 richtlijnen op de best mogelijke manier worden geïntegreerd in het dagelijkse werk van alle medewerkers.”¹

Een Nederlandse visie op wetenschap en samenleving

In december 1974 bracht minister Trip van Wetenschapsbeleid de Nota Wetenschapsbeleid uit met een nog steeds actuele visie op de rol van wetenschap in de samenleving en de vraag waarom de regering daar beleid op zou moeten ontwikkelen.²

De minister schreef: “De drang naar kennis is eigen aan de mens, en wetenschap als gesystematiseerde kennis is een van de hoogste cultuuruitingen van de mens.

Met Galileï, Kepler en Newton begon een fase in de geschiedenis van de wetenschap, waarbij de wetenschappelijke methode er een is van zorgvuldige observatie en analyse van de feiten, waar mogelijk met behulp van experimenten, en van aan deze feiten en experimenten te toetsen theorieën. Speculeren over het waartoe en waarom, het pogen oorzaken te vinden - wat men in de Middeleeuwen in het voetspoor van Aristoteles placht te doen - werd afgewezen.

Ook in de moderne opvatting is wetenschap een soort oorzakenkennis, waarbij het begrip ‘oorzaak’ echter alleen wijst op een standvastige verbinding of opeenvolging der verschijnselen. Daarmede laat de wetenschap in feite alle verband met het gewone kennen los; ze blijft op het niveau der verschijnselen. Dit betekent dat de wetenschap zelf altijd weer

vanuit dieper liggende verantwoordelijkheid haar plaats moet krijgen: de mens zal bij de wetenschap alleen niet leven. Het is daarom begrijpelijk als de gemeenschap verlangt dat het door de overheid te voeren wetenschapsbeleid wordt afgestemd op de prioriteiten die vanuit de samenleving worden gesteld. In de loop van de historie zijn immers de resultaten van de wetenschap in toenemende mate een rol gaan spelen in het maatschappelijk proces. (...) Kennis kan altijd ten goede of ten kwade worden aangewend. Ze kan gebruikt worden voor doeleinden, die velen maatschappelijk verwerpelijk vinden, zoals b.v. oorlogvoering of steun aan dictaturen. Subtieler en vaker wordt wetenschappelijke kennis echter technisch toegepast voor wat worden verondersteld goede doeleinden te zijn, terwijl dan achteraf blijkt dat er ook kwade gevolgen uit voortvloeien. Dikwijls nemen die nadelige bijverschijnselen in verhouding tot de voordelen sneller toe naarmate een dergelijke techniek op grotere schaal wordt toegepast.”

In deze visie is wetenschapsbeleid afgestemd op wat de samenleving wil, waarbij rekening gehouden wordt met mogelijke kwade gevolgen van wetenschap.

Betreuenswaardig misbruik van de wetenschap

De regering betaalt het Rathenau Instituut (RI) in Den Haag voor een advies over de opslag van kernafval. Daarbij volgt het RI stilzwijgend het regeringsbeleid en gaat niet in op kritiek. Dat is een voorbeeld van: “Wiens brood men eet, diens woord men spreekt.”³

Het valt me daarnaast op dat mensen die zich professor mogen noemen, hun titel stelselmatig op een onjuiste manier inzetten voor de winning van aardgas, en voor kernenergie en de opslag van kernafval in zoutkoepels. Zie: ‘Professor-titel als machtsmiddel bij aardgas en bij kernafval in zoutkoepels.’⁴

Op 16 mei 2024 brachten medewerkers van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen een rapport uit over de rol van wetenschap bij de gaswinning uit het Groningen-veld. Bij de gevolgen van de gaswinning ging het om risico’s.

De onderzoekers concludeerden dat wetenschappelijke risicobeoordeling gebruikt werd als een machtsinstrument: “Toen bewoners voor het eerst aardbevingen opmerkten, werd gezegd dat dit onmogelijk was vanwege de geofysische eigenschappen van het gasveld. Toen aardbevingen werden aangetoond, werd beweerd dat ze niet van het Groningen-veld konden komen. Vervolgens werd gezegd dat de aardbevingen zo gering waren dat ze nauwelijks schade konden aanrichten. Toen de toezichthouder aantoonde dat deze beweringen onjuist waren en adviseerde de gaswinning te verminderen, besloot de regering tot nieuw onderzoek. Hieruit bleek hoeveel er onbekend was over het gasveld en hoe groot de foutmarges waren. Daarop werd beweerd dat het advies van de toezichthouder niet deugde.”

“Dit is een betreuenswaardig misbruik van de wetenschap,” concludeerden Postmes c.s., namelijk om eerst met zekerheid te beweren dat de gaswinning veilig is en - wanneer dit wordt weerlegd - het rapport van de toezichthouder in twijfel te trekken. Daar komt bij dat “de risicoberekeningen over geld en doden gaan. Een rationele beslissing gaat over de afweging tussen financiële voordelen en het verlies aan mensenlevens. (...) Maar zelfs als niemand overlijdt door de gevolgen van de gaswinning kan de situatie onwenselijk, onmenselijk en onwettig zijn.” En dat is hier het geval, luidde hun conclusie.⁵

Conclusie

Het zou een goede zaak zijn als alle medewerkers van alle instellingen die zich in Nederland bezig houden met aardgas, de opslag van kernafval en/of kernenergie, zich zouden houden aan de Duitse algemene richtlijnen voor een goede wetenschappelijke praktijk. Ook is het aan te bevelen dat teruggesproken wordt op de uitgangspunten van het wetenschapsbeleid, die de regering 50 jaar geleden vaststelde: wetenschapsbeleid moet afgestemd worden op wat de brede samenleving wil, waarbij rekening gehouden wordt met mogelijke negatieve gevolgen

van wetenschap. Ook mag wetenschap niet misbruikt worden als machtsinstrument bij de plannen voor de opslag van kernafval in zoutkoepels in Noord-Nederland.

¹ <https://www.base.bund.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/BASE/DE/2024/forschungsreport-24.html>, 9 juli 2024.

² https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19741975/0000202941/1/pdf/SGD_19741975_0004061.pdf, Zitting 1974-1975, 13 221, Nr 1-2.

³ <http://houdgroningenovereind.nl/Kernafval2.html>, 5 augustus 2023.

⁴ <http://houdgroningenovereind.nl/ProfTitel.html>, 12 september 2022.

⁵ https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/1004824175/978-3-031-56995-1_7.pdf, 16 mei 2024.